

Keelenõuetest Venemaal ja Peterburis

Ilmar Tomusk

Keeleinspektsiooni peadirektor

On üldteada tõsiasi, et Eesti keeleseadus on tekitanud nii Venemaa poliitikaringkondades kui ka Eesti venekeelsetes poliitikutes vastakaid arvamusi. Nii on meile ette heidetud, et ametnikelt eesti keele oskust nõudes tõrjutakse teisi keeli (ja silmas peetakse ikka vene keelt) kõnelevad inimesed riigiteenistusest kõrvale. Kodakondsuse seaduses sätestatud eesti keele oskuse nõuet on nimetatud lausa diskrimineerivaks, Eestile on korduvalt soovitatud kodakondsuse taotleja keelenõudest loobuda. Samuti on palju neid, kellele ei mahu pähe keeleseaduses sätestatud reklaami, kuulutuste ja teadaannete eestikeelsuse nõue. Miks ei võiks tänapäeva globaliseerivas maailmas igaüks oma teateid edastada just selles keeles, milles vajalikuks peab?

Kuigi näpuviibutusi Eesti keele- ja kodakondsusseaduse suunas on teinud peamiselt Venemaa poliitikud, ei saa nad ka ise ilma keeleseaduse ning erinevate keelenõueteta hakkama.

Allpool vaatleme põgusalt mõningaid olulisemaid Venemaa Föderatsiooni keelekekasutust reguleerivaid õigusakte, pisut pikemalt peatume Peterburi keeleseadusel.

Venemaa Föderatsiooni keeleseadus¹ kuulutab vene keele riigikeeleks. Riigikeel peab soodustama rahvastevahelisi suhteid ühtses paljurahvuselises riigis.

Vene keelt tuleb kasutada kõikides ametlikes valdkondades (õigusaktides, ametiasutuste asjaajamises, kohtutes; Venemaa Föderatsiooni ning välisriikide kodanike, kodakondsuseta isikute ning ühiskondlike organisatsioonide suhtlemisel riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste ning muude asutustega), kohanimedes, ametlikel siltidel, viitadel, liiklusteabes ning reklaamis.

Keeleseadusega on keelatud kasutada sõnu ja väljendeid, mis ei vasta vene kirjakeele normile. Seaduseelnõu menetlemisel oli selle viimases variandis ka otsesõnu kirjas, et hoiduda tuleb vande- ja vägisõnadest, madalkeelsetest ja halvustavatest väljenditest. Ametlikku seaduseteksti jäi sisult sama, kuid vormilt diplomaatilisem „sõnad ja väljendid, mis ei vasta kirjakeele normile“. Elu aga näitab, et sellest ei piisa ning 2009. aasta juunis otsustas Venemaa side- ja massikommunikatsiooniministerium koostada kirjakeele normile mittevastavate sõnade ja väljendite sõnaraamatu, mis on kavas ametlikult kinnitada ning mille järgimine ametlikus keelekasutuses on kohustuslik². Teoreetiliselt võiks Venemaal ropendamise eest karistada nii haldus- kui ka kriminaalkorras, kuid tegelikkuses pole see võimalik, sest normile mittevastavaid sõnu ja väljendeid pole määratletud. Vene keele puhtuse eest võitlejad on rääkinud koguni sellest, et kirjakeele normi rikkumine Internetis tuleks lugeda huligaansuseks ning selle eest võiks ka karistusi määrata. Venemaa Föderatsiooni haldusõigusrikkumiste seadustiku³ alusel võib huligaansuse eest teha 500–2000 kroonise trahvi või määrata 15-päevase aresti.

Võõrsõnadest võib keeleseaduse kohaselt kasutada aga vaid selliseid, millel vene keeles omasõna puudub.

¹ Федеральный закон Российской Федерации о государственном языке Российской Федерации, vastu võetud 20.05.2005

² Минкомсвязи составит словарь мата, <http://www.pravo.ru/review/view/13243>, 25.06.2009

³ Кодекс РФ об административных правонарушениях, vastu võetud 30.12.2001

Kui venekeelsele tekstile lisaks kasutatakse Venemaa Föderatsiooni koosseisu kuuluva liiduvabariigi keelt – kui kasutatakse, sest seadus jätab teiste keelte kasutamise kohustuslikkuse lahtiseks –, teisi VF rahvaste keeli või võõrkeeli, peab tõlge olema sisult ja vormilt identne. Suuri probleeme sellega tõenäoliselt ei teki, sest seadus Venemaa Föderatsiooni rahvaste keeltest⁴ sätestab, et Venemaa Föderatsiooni koosseisu kuuluvate vabariikide ametlike keelte kirjutamisel kasutatakse kirillitsat. Teiskeelsete audio- ja audiovisuaalsete teoste ning tele- ja raadioprogrammide edastamisel tuleb ka neile lisada sisult, kõlalt ning edastamisviisilt identne venekeelne tekst. Kuidas kõla ja edastamisviisi identsuse nõuet raadioprogrammide puhul täita, see jääb ilmselt keeleseaduse reguleerimisalast välja. Siiski on seaduses oluline mõõndus tehtud firmanimedele, kaubamärkidele ja keeleõppe eesmärgil toodetavatele tele- ja raadioprogrammidele ning trükistele, sest nimetatute suhtes igast kandist identse venekeelse tõlke lisamise nõue ei kehti.

Kõikides riigi- ja munitsipaalkoolides on õigus saada venekeelset haridust, kõik asutused peavad sõltumata omandivormist andma venekeelset teavet.

Venemaa Föderatsiooni kodakondsuse taotleja peab kodakondsuse seaduse⁵ kohaselt oskama vene keelt, keelenõuded kehtestatakse eraldi määrusega. Kodakondsuse taotleja keeleksam on üpris nõudlik, nii mõnigi keeletesti ülesanne vastab Euroopa Nõukogu keeletasemele B2, mida Eestis nõutakse näiteks õpetajatelt, meditsiiniõdedelt või teistelt kõrg- või keskeriharidusega spetsialistidelt.

Venemaa Föderatsiooni riigiteenistujad peavad aga vastavalt riigiteenistuse seadusele⁶ valdama vene keelt.

Lisaks föderatsiooni tasemel kehtestatud keeleseadusele on keelekasutust reguleerivad seadused ka föderatsiooni koosseisu kuuluvatel vabariikidel, kuid näiteks ka Peterburil.

Peterburi keeleseaduse⁷ eesmärk on tagada kodanike keeleõigused, milleks on seaduse kohaselt õigus õppida, arendada ja kasutada vene keelt.

Seaduse 4. artikli kohaselt ei ole lubatud kasutada vene keele elemente, mis on võõrapärased ega ole vene keeles mугanenud, või häälduse, õigekirja või süntaksi poolest ebaõigeid vorme. Nimetatud juhtumite kindlaksmääramise aluseks on seaduse kohaselt *„kõnealuste elementide puudumine või asjakohane piirav märgend uusimates vene keele seletussõnaraamatutes või vene keele normatiivsetes käsiraamatutes, mille on välja andnud VF Teaduste Akadeemia süsteemi kuuluvad erialaasutused, või tänapäeva vene keele spetsialistide eksperdihinnang.“*

Seaduse järgmisest artiklist selgub, et need karmid piirangud käivad ainult avaliku teabe keelekasutuse kohta. Geograafiliste objektide nimetused ning keeleelemente sisaldavad pealkirjad, tänavasildid ja teeviidad, aga ka muu hoiatavat või kohustavat laadi teave, välja arvatud reklaam, peab Peterburi territooriumil olema kirjutatud vene keeles, kui Venemaa Föderatsiooni või Peterburi seadustega ei ole sätestatud teisiti. Kuna aga Venemaa Föderatsiooni keeleseadus sätestab reklaami venekeelsuse nõude, et tohi ka Peterburis reklaam olla ainult võõrkeelne.

⁴ Закон РФ о языках народов Российской Федерации, vastu võetud 25.10.1991

⁵ Федеральный закон о гражданстве Российской Федерации, vastu võetud 19.04.2002

⁶ Закон об основах государственной службы Российской Федерации, vastu võetud 05.07.1995

⁷ Закон Санкт-Петербурга о гарантиях права на изучение, развитие и использование русского языка в Санкт-Петербурге, vastu võetud 27.02.2008

Vene keele kõrval võib kasutada ka teisi keeli, kuid muukeelne tekst ei tohi olla paigutatud venekeelsest tekstist ettepoole ega tohi olla venekeelsest suurem ei pikkuses ega laiuses.

Peterburi riigivõimorganite hoonete sissepääsu ja siseruumide juurde paigaldatavad ametlikku nime ja tegevusvaldkonda tähistavad sildid ja viidad peavad olema venekeelsed. Vene keele kõrval võib kasutada teisi keeli, kui kõnealused sildid või viidad tähistavad Peterburi territooriumil tegutsevaid välisriigi ametlikke esindusi, rahvusvahelisi organisatsioone või teisi Venemaa Föderatsiooni subjekte.

Muid keeli peale vene keele võib kasutada mälestustahvritel, kultuuripärandiga seotud objektide tähistel ja pealkirjadel. Teksti kirjutamisel uutele, alles paigaldatavatele mälestustahvritele ja viitadele tuleb aga järgida juba eespool kirjeldatud põhimõtet, mille kohaselt ei tohi muukeelne tekst olla paigutatud venekeelsest tekstist ettepoole ega olla venekeelsest suurem.

Seaduse kohaselt tegutseb Peterburi seadusandliku kogu juures vene keele kaitse ja arendamise nõukogu, mis on moodustatud vene keele edendamise, arendamise, levitamise ja säilitamise eesmärgil võetavate meetmete ja ürituste korraldamisega seotud ettepanekute ja küsimuste arutamiseks. Lisaks eespool nimetatule tegeleb nõukogu ka vene keele kasutamise seirega Peterburi territooriumil. Nõukogusse kuuluvad üldhariduskoolide ja kõrgkoolide vene keele õpetajad, samuti inimesed, kes on üldtunnustatud aramusliidrid vene filoloogia alal.

Täpseid järelevalveprotseduure seadus ei kirjelda, kuid keeleseaduse rikkujate vastu on seadus üpriski karm. Siltidel, viitadelt, plaatidel, stendidel, tahvritel, geograafiliste objektide nimetustes, pealkirjades, tänavasiltidel ja teeviitadel ning avalike kohtade kujundamisel tuvastatud keeleseaduse rikkumised peab rikkuja oma kulul kõrvaldama seitsme päeva jooksul arvates päevast, mil seaduse täitmise järelevalvepädevust omav organ talle sellise kohustuse andis. Kui rikkuja keeldub rikkumist kõrvaldamast või ei kõrvalda seda määratud tähtaja jooksul, võidakse tema suhtes kohaldada halduskaristust vastavalt kehtivale seadusele.

Külastasime Peterburi 2008. aasta aprillis, kui Peterburi keeleseadus oli värskest jõustunud. Keslinnas ringi liikudes võis kohe aru saada, miks Peterburil oma keeleseadust vaja on: linn oli täis ingliskeelseid ning inglise-vene segakeelseid silte. Tihtipeale oli reklaami ja teabe venekeelne tekst kirjutatud ladina tähtedega või ingliskeelne tekst vene tähtedega, mistõttu mõne sildi mõistmine oli otsekui ristsõnamõistatuse lahendamine. Näiteks BABOCHKA. Selle peale annab ikka tulla, et tegu on vene *бабочка*'ga inglise transliteratsioonis. Huvitav oli lugeda ka inglise keelt kirillitsas kirjutatuna, nt *бизнес-ланч* (ingl *business lunch*) või *субвей* (ingl *subway*).

Paljudes söögi- ja lõbustusasutustes aga puudus venekeelne teave sootuks.

Kuna meie oleme võõrkeelse avaliku teabe ja reklaami pealetungiga juba aastaid võidelnud, on meil olemas hindamatu kogemus, mida edaspidi võiks ka Peterburi keelejärelevalvega tegelevate ametnikega jagada. Kahjuks ei selgu selle ega ka VF keeleseaduse tekstist, kes seaduse täitmise järelevalvega tegeleb.

Vaadeldes aga Eesti keelepoliitikat läbi Venemaa Föderatsioonis kehtiva keeleõiguse prisma, on näha, et meil Eestis on tegu täiesti tavapärase ning iseseisvale riigile ja omase keelepoliitikaga, milles pole mitte midagi sellist, mida idanaabri poolt vaadates mingilgi määral ahistavaks või diskrimineerivaks pidada saaks.